

بررسی و اولویت‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: شهر چابهار)

معصومه حافظ رضازاده^{۱*}، مصطفی راشکی قلعه نو^۲

۱- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول)

۲- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

چکیده

اقتصاد مقاومتی به مفهوم توانمندسازی اقتصاد ملی در مقابل تغییرات، مخاطرات و تهدیدهای خارجی و داخلی بر سر راه پیشرفت و دستیابی به اهداف چشم‌انداز کشور و استفاده از فرصت‌های آنها با متون علمی رایج در حوزه اقتصاد، تاب‌آور است. لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی و اولویت‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی در شهر چابهار می‌باشد. روش تحقیق در پژوهش حاضر، تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی می‌باشد. همچنین جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS و مدل SAW استفاده شد. در پژوهش حاضر، جهت رتبه‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی در شهرستان چابهار از مدل SAW استفاده شد، نتایج نیز نشان داد، در بین فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری، به ترتیب، فاکتورهای، توجه به کیفیت تولیدات داخلی با وزن ۰/۲۸۹، توجه ویژه به تولیدات دانش بنیان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید با وزن ۰/۱۵۶، توجه ویژه به تولید و کارآفرینی با وزن ۰/۱۴۷، حمایت از کار و کارگر با وزن ۰/۱۴۳، استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار با وزن ۰/۱۰۱، حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد با وزن ۰/۰۷۲، حمایت از تولید ملی با وزن ۰/۱۰، بالاترین و پایین‌ترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در ادامه نیز بر اطمینان از پاسخ به دست آمده از مدل SAW با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به بررسی میزان هر یک از این فاکتورها پرداخته شد. نتایج نشان داد، بالاترین میانگین متعلق به فاکتور توجه به کیفیت تولیدات داخلی و پایین‌ترین میانگین نیز متعلق به فاکتور حمایت از تولید ملی از دید متخصصان در شهر چابهار می‌باشد.

کلمات کلیدی: اقتصاد تاب‌آوری شهری، اقتصاد مقاومتی، شهر چابهار

مقدمه

در چند سال اخیر اقتصاد مقاومتی وارد متون اقتصادی کشور شده و توسط افراد و گروه‌های مختلف مورد بحث قرار گرفته است. به نظر می‌رسد بسیاری از تفسیرهای انجام گرفته از این مفهوم با ابهاماتی مواجه بوده و گاهی مفاهیم محدود کننده‌ای از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی برداشت شده است. مرور متون اقتصادی و تجربیات جهانی نشان می‌دهد که رویکرد تاب‌آوری به مفهوم اتخاذ تدابیری به منظور حفظ عملکرد یک سیستم به هنگام مواجهه با مخاطرات، تهدیدات و تنش‌ها، قرابت بسیاری با اقتصاد مقاومتی دارد. به نظر می‌رسد با استفاده از ادبیات تاب‌آوری به نحو مناسب‌تری می‌توان روح حاکم بر بخش عمده‌ای از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را تبیین نموده و ترویج داد (غیاثوند و عبدالشاه، ۱۳۹۴).

بلایای اتفاق افتاده در سالیان اخیر بیان‌گر این موضوع است که جوامع و افراد به صورت فزاینده‌ای آسیب‌پذیرتر شده و ریسک‌ها نیز افزایش یافته‌اند. با این حال، کاهش ریسک و آسیب‌پذیری اغلب تا بعد از وقوع سوانح نادیده نگاشته می‌شود (Mayunga, 2007). در شرایطی که ریسک و عدم قطعیت‌ها در حال رشد می‌باشند، تاب‌آوری به عنوان مفهوم مواجهه با اختلالات، غافلگیری‌ها و تغییران معرفی می‌شود. در واقع دو نوع استراتژی برای مواجهه با سوانح وجود دارد که عبارتند از: استراتژی‌های پیش‌بینی و استراتژی‌های تاب‌آوری؛ اولی برای روبرو شدن با مشکلات و معضلات شناخته شده به کار می‌رود و دومی برای مقابله با مشکلات ناشناخته (Normandin et al, 2011). تبیین تاب‌آوری در برابر تهدیدات، در واقع شناخت نحوه تاثیرگذاری ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، سیاسی و اجرایی و جوامع شهری در افزایش تاب‌آوری و شناسایی ابعاد مختلف تاب‌آوری در شهرها است. در سطح جهانی، تغییرات چشمگیری در نگرش به مخاطرات دیده می‌شود، به طوری که دیدگاه غالب از تمرکز صرف بر کاهش آسیب‌پذیری به افزایش تاب‌آوری در مقابل سوانح تغییر پیدا کرده است. بر اساس این نگرش، برنامه‌های کاهش مخاطرات باید به دنبال ایجاد و تقویت ویژگی‌های جوامع تاب‌آور باشند و در زنجیره مدیریت سوانح به مفهوم تاب‌آوری نیز توجه کنند (Cutter et al, 2008). در این میان، تاب‌آوری یکی از مهم‌ترین عوامل تحقق پایداری است. ورود واژه تاب‌آوری به مباحث مدیریت سوانح از سال ۲۰۰۵ در همایش هیگو مطرح شد و به تدریج در هر دو زمینه نظری و عملی کاهش خطرهای سوانح، جایگاه بیشتری را به خود اختصاص داد. در سال‌های اخیر، مفاهیمی مانند جوامع تاب‌آور، معیشت تاب‌آور و ایجاد جوامع تاب‌آور به صورت معمول در مقالات علمی به کار رفته است (Manyena, 2006). به علت عدم پیش‌بینی کامل آسیب‌پذیری سیستم‌های اجتماعی و فراهم کردن ارزیابی‌های جامع و کلی‌نگر در مقابل مخاطرات، تاب‌آوری می‌تواند به عنوان توانایی سازگاری سیستم‌ها در برابر تغییرات، بدون فروپاشی در زمان سوانح مطرح شود. تاب‌آوری به دلیل پویا بودن واکنش جامعه در برابر مخاطرات، نوعی آینده‌نگری است و به گسترش گزینش‌های سیاستی برای رویارویی با عدم قطعیت و تغییر هم کمک می‌کند. در این صورت، افزایش تاب‌آوری در برابر سوانح می‌تواند به ایجاد افزایش ظرفیت سازگاری و معیشت پایدار جامعه منجر شود (Berkes, 2007, Godschalk, 2003). تاب‌آوری در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیرساختی، نعدی و اکوژیک تعریف می‌شود (Rose, 2007). شهرستان چابهار با قرار گرفتن بر پهنه بیکران اقیانوس، فرصت منطقه آزاد و صنعت‌های مبتنی بر دریا و صنایع دستی فرصت‌های بسیار بکری برای توسعه صنایع تولیدی را داراست، عدم تمایل سرمایه‌گذاران در طرح‌های تحقیقاتی کارآفرینان و ترس از ورشکستگی به دلیل خطرپذیری طرح‌های اولیه از موانع بسیار بزرگ پیش روی اقتصاد این شهرستان است.

همچنین به دلیل غفلت از بخش خصوصی، تعداد زیادی از فرصت‌های شغلی در سال‌های گذشته در این شهرستان از دست رفته و باید از این مزیت در راستای توسعه این شهرستان و استان با استفاده از اقتصاد مقاومتی کمک گرفت. لذا در پژوهش حاضر، به بررسی و اولویت‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی در شهر چابهار پرداخته می‌شود، لذا پژوهش به دنبال پاسخ جهت سؤال ذیل می‌باشد:

— از بین فاکتورهای اقتصاد تاب‌آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی در شهر چابهار کدام یک بیشترین رتبه را به خود اختصاص داده است؟

پیشینه پژوهش

شعبانی و نخلی (۱۳۹۲)، در پژوهشی تحت عنوان، مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری، به تمایز میان مؤلفه‌های موجود در ادبیات اقتصادی متعارف که به نوعی به مفهوم اقتصاد مقاومتی شباهت دارند (با تمرکز بر دو مفهوم تاب‌آوری و آسیب‌پذیری) و مفهوم اقتصاد مقاومتی در بیان مقام معظم رهبری پرداخته و در جمع‌بندی تحلیل، مقایسه‌ای مفهومی میان تمایزهای این مفاهیم انجام می‌شود.

گادزچاک (۲۰۰۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان کاهش مخاطرات شهری در راستای ایجاد شهرهای تاب‌آور با سیاست کاهش خطرپذیری و با یک ابتکار عمل، گسترش سیستم‌های انعطاف‌پذیری شهری، آموزش و پرورش و آموزش و پژوهش، و افزایش همکاری میان گروه‌های حرفه‌ای درگیر در ساختمان‌های شهری را در اولویت قرار دادند.

مبانی نظری**مفهوم تاب‌آوری**

مفهوم تاب‌آوری توسط هالینگ در ۱۹۷۳ در زمینه اکولوژی ارائه شد. با این حال تعاریف متفاوتی از آن به بعد از تاب‌آوری در حوزه سوانح ارایه شده است که آخرین آن مربوط به تعریف آکادمی ملی آمریکا (۲۰۱۲) می‌باشد. بایستی اشاره نمود که ورود مبحث تاب‌آوری به مباحث شهرسازی و مدیریت بحران به مثابه تولد فرهنگی جدید می‌باشد. عبارت‌هایی چون جوامع تاب‌آوری و پایدار، معیشت پایدار، و ایجاد جوامع تاب‌آور به صورت معمول در مقالات علمی و برنامه‌های عملیاتی استفاده می‌شوند. این در حالی است که برخی از آن به عنوان الگوی جدیدی در تحولات شهرسازی یاد می‌کنند و برخی دیگر آن را هم‌ردیف سایر اصطلاحات مدیریت بحران نظیر کاهش آسیب‌پذیری تعریف می‌نمایند. همانند سایر مفاهیم شهرسازی و مدیریت بحران، مفهوم تاب‌آوری نیز ابعاد متعددی دارد و تاکنون تعریف مشترک پذیرفته شده‌ای از آن ارائه نشده است. هر چند توجه خاصی نسبت به تاب‌آوری در ایران و جهان وجود دارد، با این حال تاکنون تعداد محدودی از قوانین سیستماتیک فرموله شده در مورد تاب‌آوری در مقیاس شهر ارایه شده است. در حالی که در مورد شاخص‌هایی که آسیب‌پذیری‌ها را ایجاد می‌کنند و آنهایی که موجب بهبود تاب‌آوری جامعه می‌شوند، اتفاق نظر وجود دارد. در مورد چگونگی اندازه‌گیری آنها توافق نظر کمتری دیده می‌شود و منحصر در دهه گذشته، مطالعات منسجمی برای توسعه شاخص‌های آسیب‌پذیری انجام گرفته است.

تاب‌آوری اقتصادی

یکی از مولفه‌های اقتصادهای نزدیک به اقتصاد مقاومتی در شرایط بحران، اقتصادی است که تاب‌آوری داشته باشد. مفهوم تاب‌آوری از ریشه لاتین Resilient به معنای توانایی مجدد برخاستن اخذ شده است. این مفهوم در ادبیات سایر رشته‌ها مانند روانشناسی و حتی زیست‌بوم‌شناسی، واژه‌ای مهم است، اما تعریف مشخص و مشترکی از این مفهوم در رشته‌های علمی مختلف وجود ندارد. در بعد اقتصادی می‌توان به سه تعریف مهم از آن اشاره کرد:

تاب‌آوری ایستای اقتصادی: توانایی یک موجود یا سیستم اقتصادی برای حفظ کارکرد خود هنگام ورود شوک تاب‌آوری ذاتی: توانایی تعامل با بحران.

تاب‌آوری تطابقی: توانایی سیستم در موقع بحرانی برای حفظ کارکرد خود بر مبنای نبوغ یا تلاش بیشتر (Rose, 2007). تاب‌آوری اقتصادی در بیان بریگوگیلو تا حدی به میزان استقامت اقتصاد در برابر آثار منفی شوک‌های خارجی اشاره دارد که در این بیان ممکن است به عنوان عامل مقابل آسیب‌پذیری اقتصادی به کار رود (Briguglio, 2013).

مفهوم اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری در پیام‌های نوروزی خود سال ۱۳۸۸ را سال «اصلاح الگوی مصرف» و سال ۱۳۸۹ را سال «همت مضاعف» و کار مضاعف» نامیدند؛ سپس در بیانات خود در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۱۶ برای نخستین بار اقتصاد مقاومتی را مطرح کرده و بیان کردند که «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور پدید بیآوریم». پس از آن سال ۱۳۹۰ را به سال «جهاد اقتصادی» و سال ۱۳۹۱ را به سال «تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه داخلی» و سال ۹۲ را سال «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» نامگذاری کرده و در طول ایام هر سال در بیانات خود به مناسبت‌های

گوناگون شعار آن سال و زاویه‌های پنهان آن، راهبردها و سیاست‌های متناسب با آن را تبیین کرده‌اند. پس از مطرح شدن اقتصاد مقاومتی به وسیله رهبری، برخی در مقاله‌ها، سایت‌ها و همایش‌ها به تبیین و توضیح اقتصاد مقاومتی پرداختند. بررسی این مقاله‌ها نشان می‌دهد که برداشت‌های متفاوتی از اقتصاد مقاومتی وجود دارد و تفسیرهای گوناگونی از آن شده است. از آنجا که اقتصاد مقاومتی اصطلاحی است که نخستین بار به وسیله مقام معظم رهبری مطرح شده، لازم است آنگونه که مورد نظر وی است، تفسیر شود. از اینرو هر تفسیری از اقتصاد مقاومتی باید مستند به بیانات وی باشد. از سوی دیگر لازم است بیانات وی از سال ۸۸ تاکنون که بر بحث‌های اقتصادی تأکید کرده، در قالب مجموعه‌ای منسجم تحلیل شود؛ زیرا وی بیان می‌کند که در سخنرانی اول سال گفتم که من سال ۸۶ در سخن مطهر علی بن موسی الرضا دارم مسئله اقتصاد را پیگیری میکنند بعد هم آدم میتواند فرض کند که این شعارهای سال حلقه‌هایی بود برای پدید ساختن منظومه‌ای کامل در زمینه مسائل اقتصاد؛ یعنی اصلاح الگوی مصرف، مسئله جلوگیری از اسراف، مسئله همت مضاعف و کار مضاعف، مسئله جهاد اقتصادی و امسال تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی. ما اینها را به عنوان شعارهای زودگذر مطرح نکردیم؛ اینها چیزهایی است که می‌تواند حرکت عمومی کشور را در زمینه اقتصاد ساماندهی کند، میتواند ما را پیش ببرد. ما باید دنبال این راه باشیم. مسئله اقتصاد مهم است. اقتصاد مقاومتی مهم است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۹۱). مقام معظم رهبری در تعریف اقتصاد مقاومتی می‌فرمایند: اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی طوری باشد که در برابر ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های گوناگون خواهد بود کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱). اقتصاد در یک چنین شرایطی اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه با مقاومت در برابر کارشکنی دشمن، خباثت دشمن، دشمنانی که ما داریم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش بنیان، ۱۳۹۱). سیاستهای اقتصاد باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی باشد یک اقتصاد مقاوم باید اقتصادی باشد که در ساخت درونی خود مقاوم باشد، بتواند ایستادگی کند، با تغییرهای گوناگون در این گوشه دنیا، آن گوشه دنیا متلاطم نشود؛ این چیزها لازم است. بر این اساس اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری، اقتصادی است که دو ویژگی اساسی دارد: ۱- در برابر تهدیدها و ترفندهای دشمن مقاوم است و کمتر آسیب می‌بیند. ۲- تهدید را تبدیل به فرصت کرده و در وضعیت تهدید رشد میکند. اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری باید در ظرف اقتصاد اسلامی تفسیر شود؛ زیرا وی در بیانات متعددی به ضرورت در نظر گرفتن مبانی، ارزش‌ها و دستوره‌های اسلامی در علوم انسانی و از جمله علم اقتصاد و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تأکید کرده است. یک عده هستند که تصور می‌کنند می‌شود ملتی مسلمان بود اما به احکام اسلامی عمل نکرد؛ این تصور معنایش جدایی دین از سیاست است؛ معنایش این است که اسمتان مسلمان باشد اما به احکام اسلامی عمل نکنید و نظام بانکداری، اقتصاد، آموزش و پرورش شکل و محتوای حکومت و ارتباطات فرد و جامعه‌تان به خلاف اسلام و طبق قوانین غیراسلامی و حتی ضد اسلامی باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران به مناسبت عید غدیر خم، ۱۳۷۴). اینها نشان میدهد که نظریه پردازی‌های غربی در زمینه سیاست، در زمینه اقتصاد، نظریه‌های ناقص، عقیم و بی‌خاصیتی است ما را بیشتر تشویق میکند که برویم به درون خودمان مراجعه کنیم و فکر اسلامی و اندیشه اسلامی را پیدا کنیم (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌های سراسر کشور، ۱۳۸۲). ما در زمینه علوم انسانی احتیاج به تحقیق و نوآوری داریم. مواد و مفاهیم اساسی هم که براساس آن میتوان حقوق، اقتصاد، سیاست و دیگر بخش‌های اساسی علوم انسانی را شکل داد و تولید و فراوری کرد به معنای حقیقی کلمه در فرهنگ عریق و عمیق اسلامی ما وجود دارد که باید از آن استفاده کنیم؛ البته در این قسمت حوزه و استادان مؤمن و معتقد به اسلام می‌توانند با جستجو و تفحص نقش ایفا کنند. اینجا از آنجایی است که ما باید به تولید علم برسیم « (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱).

بر این اساس نمی‌توان اقتصاد مقاومتی را از دیدگاه ایشان به گونه‌ای تفسیر کرد که ارتباطی با اقتصاد اسلامی نداشته و نسخه بازسازی شده اقتصاد حمایتی یا اقتصاد تحریم و مانند آن باشد که در ادبیات اقتصادی وجود دارد. از سوی دیگر، اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری مترادف با نظام اقتصادی اسلام نیست بلکه شکل خاصی از این نظام است که در وضعیت خاص پدید می‌آید. علت آن نیز واضح است زیرا وی اقتصاد مقاومتی را در سال ۸۹ مطرح و تصریح کردند که ما در وضعیت ویژه‌ای هستیم و این وضعیت اقتضا میکند که اقتصاد مقاومتی مطرح شود. اینکه ما عرض کردیم اقتصاد مقاومتی، این یک شعار نیست، این یک واقعیت است. کشور دارد پیشرفت میکند. ما افق‌های بسیار بلند و نوید بخشی را در برابر خودمان مشاهده می‌کنیم. خب بدیهی است که حرکت به سمت این افق‌ها معارضه‌ها و معارضه‌ها یی هم دارد. بعضی از این معارضه‌ها انگیزه‌های اقتصادی دارد، بعضی انگیزه‌های سیاسی دارد، بعضی منطقه‌ای است، بعضی بین‌المللی است. این معارضه‌ها در مواردی هم منتهی میشود به همین فشارهای گوناگونی که مشاهده می‌کنید، فشارهای سیاسی تحریم غیرتحریم فشارهای تبلیغاتی اینها هست. یکی از بخش‌های ما اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه با مقاومت در برابر کارشکنی دشمن، خبثت دشمن، دشمنانی که ما داریم» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش بنیان، ۱۳۹۱). ما چند سال پیش اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم. همه کسانی که ناظر مسائل گوناگون بودند میتوانستند حدس بزنند که هدف دشمن فشار اقتصادی بر کشور است. معلوم بود و طراحی‌ها نشان میداد که اینها می‌خواهند بر روی اقتصاد کشور متمرکز شوند. اقتصاد کشور ما برای آنها نقطه مهمی است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱). افزون بر این اگر مقصود وی از اقتصاد مقاومتی همان نظام اقتصادی اسلام بود، وجهی نداشت که به جای تأکید بر تحقق نظام اقتصادی اسلام و بیان ویژگی‌های آن از اصطلاح اقتصاد مقاومتی استفاده کرده و بر تحقق آن تأکید کند. در نتیجه اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری، شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت تهدید و فشار اقتصادی دشمن پدید می‌آید.

مفهوم اقتصاد مقاومتی به طور عام

هنگامی که بحث اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، تصور ما از اقتصاد نوعی اقتصاد اسلامی است که ریشه در جهان بینی توحیدی دارد و مقوله‌های مادی، معیشت و معنویت را در یک تفسیر و یک الگوی خاص دنبال میکند. آنچه که از روایات و آیات ما استنتاج می‌شود این است که اقتصاد در مفهوم اندیشه اسلامی یک مفهوم و یک مقوله توازنی، هم در مقوله مادی و هم در مقوله معیشت، است. در تفکر اسلامی هر تلاشی برای ایجاد توازن در معیشت امری اقتصادی محسوب می‌شود. این توازن، قلمروهای مختلفی دارد. ما در دنیایی زندگی میکنیم که مبادله در آن وجود دارد و در این مبادله هزینه، منافع و درآمد وجود دارد. از اینرو در تفکر اسلامی اقتصاد برابر است با توازن در زندگی و معیشت اقتصاد از این حیث، نوعی بی‌نیازی است؛ یعنی میبایست به کمک توازن‌ها نیازها را رفع کنیم. نخستین مفهوم قابل استنباط از اقتصاد مقاومتی این است که ما در جهانی زندگی کنیم که دشمن در عرصه‌های مختلف حضور دارد؛ یکی از این عرصه‌ها، فعالیت اقتصادی است. به عبارت دیگر در یک میدان رقابتی، تعاملی و تخصیصی قرار داریم که میبایست جهت نیل به اهداف این فضا را مدیریت کنیم. از اینرو وقتی می‌گوییم اقتصاد مقاومتی یعنی اینکه ما می‌خواهیم از حیثیت و هویت خودمان در مقابل دشمن یا رقیب دفاع کنیم و باید هر الزامی را که این مقاومت و دفاع نیاز دارد، وارد برنامه‌ریزی و استراتژیهای اقتصادی خود کنیم. با این تعریف اقتصاد مقاومتی به نظام اقتصادی ملت، یا گروه اجتماعی مقاومتی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود یا پیگیری اهداف سیاسی که از نظر آنها بر حق است، مبارزه می‌کنند. هر چقدر اقتصاد ملت یا گروه اجتماعی مقاوم، به آنها در راستای تحقق اهداف مقاومت بیشتر یاری برساند مقاومتی‌تر است. قاعدتاً در چنین فضایی هم دشمن بیرونی وجود دارد و هم دشمن داخلی و از طرف دیگر امکانات بیرونی و داخلی نیز فراهم است. این را اقتصاد مقاومتی می‌گوییم، یعنی اقتصادی که این نوع مؤلفه‌ها را به خوبی می‌فهمد و جامعه را براساس آن مدیریت می‌کند. اقتصاد مقاومتی با اقتصاد اسلامی بیگانه نیست، بلکه میتوان گفت یک نوع مکمل اقتصادی آن است که به ضرورت زمان فعلی ما باز

میگردد و در شرایط فعلی تحریم ضرورت آن دو چندان است (Peet and Elaine, 2009). نکات ویژه در اقتصاد مقاومتی: منظور از اقتصاد واقعی یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست نه یک اقتصاد منفعل و بسته. چنانکه مقاومت برای دفع موانع پیشرفت و کوشش در مسیر مهم حرکت و پیشرفت تعریف می‌شود. اقتصاد مقاومتی باید الهام گرفته از نظام فرهنگی اسلامی و مبتنی بر فرهنگ دینی باشد. توجه ویژه به توان و قدرت و استعداد و ظرفیت ملت در این موضوع ضروری است. اقتصاد مقاومتی نیازمند مقاومت مدبرانه است.

موقعیت منطقه مورد مطالعه

شهرستان چابهار در منتهی الیه جنوب شرقی ایران در کنار آبهای گرم عمان، در ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه طول شرقی و ۲۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. از شمال به شهرستان های ایرانشهر و نیکشهر از جنوب به دریای عمان از شرق به پاکستان و از غرب به استان های کرمان و هرمزگان محدود می شود. شهرستان چابهار با وسعتی بالغ بر ۱۳۱۶۲ کیلومتر مربع حدود ۷ درصد از مساحت کل استان سیستان و بلوچستان را به خود اختصاص داده است (سلطان زاده، ۱۳۸۶: ۳). این شهرستان ۳ مرکز شهری و ۵ بخش، ۱۱ دهستان و ۵۹۲ آبادی دارای سکنه دارد. چابهار علاوه بر موقعیت بازرگانی، دارای جاذبه های فراوان تاریخی و طبیعی است. آب و هوای این شهر و پیرامون آن همیشه بهاری و معتدل است و به همین دلیل چابهار (چهار بهار) نامیده می شود.

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

روش تحقیق

تحقیق در این پژوهش از نوع کاربردی می باشد. پس از استنتاج نتایج، سازمان ها و نهادهای مربوطه می توانند از این نتایج این تحقیق جهت بهبود و توسعه و همچنین امکان سنجی دقیق بررسی و اولویت بندی فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی، بهره مند شوند. روش تحقیق در این پژوهش به روش زمینه یابی یا پیمایشی می باشد. منطق پژوهش نیز به صورت قیاسی است. در این پژوهش جهت گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات تحقیق، موضوع از منابع فارسی و لاتین کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌های مورد نیاز و نیز از اینترنت استفاده شده است. بدین صورت که پژوهشگر سعی نموده است با مراجعه به کتابخانه دانشگاه ها و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و مراکز اطلاع رسانی و جستجو در بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی از آخرین دستاوردهای مطالعات و تحقیقات انجام شده در دسترس داخل و خارج از کشور استفاده نماید. در این پژوهش نیز به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات برای تجزیه و تحلیل از پرسشنامه استفاده گردیده است. که با مراجعه حضوری تعدادی پرسشنامه در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار داده شد.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزارهای SPSS و مدل SAW استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

بررسی و اولویت‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری با تاکید بر اصول اقتصاد مقاومتی با استفاده از مدل SAW

جهت بررسی و اولویت‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری با تاکید بر اصول مقاومتی، پس از مطالعه مقالات و پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش، شاخص‌ها تعیین و در قالب پرسشنامه منعکس و در میان افراد متخصص در حوزه مطالعاتی توزیع شدند. اطلاعات به دست آمده نیز با استفاده از مدل Saw رتبه‌بندی شدند.

در این قسمت از پژوهش، ابتدا شاخص‌های تاب آوری اقتصادی با تاکید بر اقتصاد مقاومتی را بر اساس طیف لیکرت وزن دهی و با هم جمع می‌گردد. سپس بر اساس مدل SAW این شاخص‌ها وزن دهی شده و در نهایت رتبه‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری انجام گرفت.

جدول (۱): وزن دهی فاکتورهای تاب آوری اقتصادی شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی بر اساس طیف لیکرت

خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	فاکتورهای اقتصادی
۱۲۳	۳۲۴	۴۵۳	۲۲۱	۱۰۴	حمایت از تولید ملی
۱۲۱	۳۲۴	۴۳۲	۱۴۳	۴۴	حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد
۱۰۶	۳۲۴	۴۳۲	۱۴۵	۱۱۲	استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار
۶۵	۳۴۲	۵۴۳	۲۶۷	۱۱۶	توجه ویژه به تولید و کارآفرینی
۹۶	۳۳۹	۴۵۶	۱۶۷	۲۳۱	حمایت از کار و کارگر
۶۳	۲۷۹	۶۴۰	۳۴۳	۵۴۳	توجه به کیفیت تولیدات داخلی
۱۱۰	۳۰۰	۵۹۵	۱۶۱	۲۵۲	توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول (۲): ماتریس بی مقیاس شده فاکتورهای تاب آوری اقتصادی شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

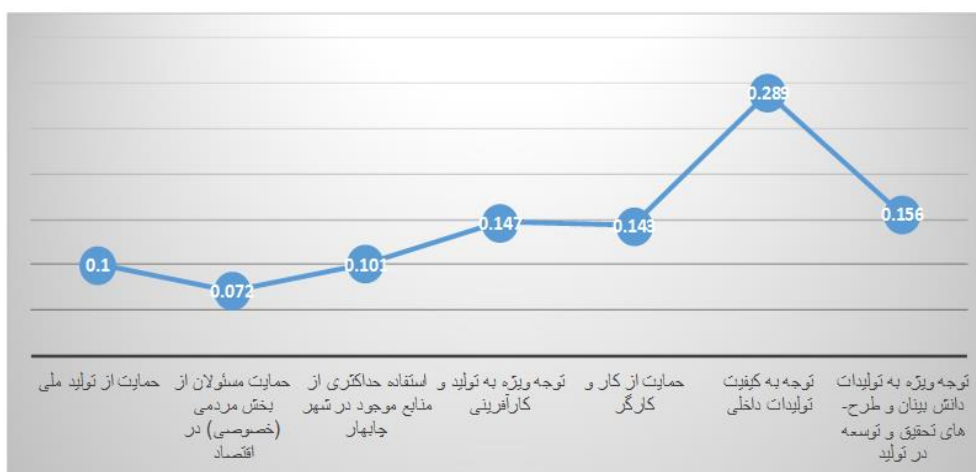
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	فاکتورهای اقتصادی
۰/۱۸۵	۰/۱۴۲	۰/۱۱۹	۰/۱۳۹	۰/۰۸۲	حمایت از تولید ملی
۰/۱۶۹	۰/۱۵۶	۰/۱۳۷	۰/۱۰۳	۰/۰۴۱	حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد
۰/۱۴۸	۰/۱۵۸	۰/۱۴۲	۰/۱۱۲	۰/۰۸۹	استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار
۰/۱۱۹	۰/۱۵	۰/۱۴۵	۰/۱۹۳	۰/۱۴۴	توجه ویژه به تولید و کارآفرینی
۰/۱۳۴	۰/۱۴۴	۰/۱۳۹	۰/۱۲۵	۰/۱۵۸	حمایت از کار و کارگر
۰/۰۸۸	۰/۱۱۹	۰/۱۶۳	۰/۲۲۰	۰/۳۱۳	توجه به کیفیت تولیدات داخلی
۰/۱۵۴	۰/۱۲۸	۰/۱۵۱	۰/۱۰۳	۰/۱۹۳	توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول (۳): ماتریس ستونی فاکتورهای تاب آوری اقتصادی شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

رتبه	وزن شاخص‌های اقتصادی	شاخص‌ها
۷	۰,۱۰	حمایت از تولید ملی
۶	۰,۰۷۲	حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد
۵	۰,۱۰۱	استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار
۳	۰,۱۴۷	توجه ویژه به تولید و کارآفرینی
۴	۰,۱۴۳	حمایت از کار و کارگر
۱	۰,۲۸۹	توجه به کیفیت تولیدات داخلی
۲	۰,۱۵۶	توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

شکل (۲): رتبه‌بندی فاکتورهای تاب آوری اقتصادی شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

همانطور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، در بین فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری، به ترتیب، شاخص‌های، توجه به کیفیت تولیدات داخلی با وزن ۰,۲۸۹، توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید با وزن ۰,۱۵۶، توجه ویژه به تولید و کارآفرینی با وزن ۰,۱۴۷، حمایت از کار و کارگر با وزن ۰,۱۴۳، استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار با وزن ۰,۱۰۱، حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد با وزن ۰,۰۷۲، حمایت از تولید ملی با وزن ۰,۱۰، بالاترین و پایین‌ترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

در ادامه نیز بر اطمینان از پاسخ به دست آمده از مدل SAW با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به بررسی میزان هر یک از این فاکتورها پرداخته شد. جدول (۴).

جدول (۴): میزان هر یک از فاکتورهای تاب آوری اقتصادی شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

حد متوسط (۳): میانگین فرضی					
فاصل اطمینان تفاوت ۰/۹۵		معناداری (۲) دامنه	T	میانگین	فاکتورهای تاب آوری اقتصاد شهری
پایین	بالا				
۳/۱۰	۳/۶۵	۰/۰۰۰	۴۵/۳۴۲	۳/۳۵	حمایت از تولید ملی
۳/۲۳	۳/۷۸	۰/۰۰۰	۴۵/۴۴۵	۳/۴۵	حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد
۳/۳۴	۳/۸۹	۰/۰۰۰	۴۶/۶۷۴	۳/۶۶	استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار
۳/۵۶	۳/۹۲	۰/۰۰۰	۴۷/۵۶۶	۳/۷۰	توجه ویژه به تولید و کارآفرینی
۳/۵۵	۳/۷۶	۰/۰۰۰	۴۸/۷۶۵	۳/۶۹	حمایت از کار و کارگر
۳/۷۸	۳/۹۲	۰/۰۰۰	۴۷/۶۶۷	۳/۸۹	توجه به کیفیت تولیدات داخلی
۳/۵۵	۳/۹۸	۰/۰۰۰	۴۶/۷۷۸	۳/۷۷	توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نیز نشان داد، بالاترین میانگین متعلق به فاکتور توجه به کیفیت تولیدات داخلی و پایین‌ترین میانگین نیز متعلق به فاکتور حمایت از تولید ملی از دید متخصصان در شهر چابهار می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در ادبیات متعارف مفاهیم مختلفی مرتبط و مشابه با واژه اقتصاد مقاومتی وجود دارد مانند تاب‌آوری، آسیب‌پذیری اقتصادی، شکنندگی اقتصادی، پایداری و تداوم، استحکام و پیوستگی متقابل، ثبات، مقاوم بودن مدل‌ها و نهادها و وضعیت یکنواخت اقتصاد کلان، محوریت این واژه‌ها در دو نکته اصلی است: نخست، فشارهای خارجی یا نقص‌های اقتصادی داخلی که اقتصادها را از حالت ثبات خارج می‌کند؛ دیگری، میزان تاب‌آوری، تحمل و مقاومت اقتصادها در برابر موارد یادشده یا انطباق اقتصادها با شرایط فوق. در مقابل در شرایط تحریمی و در جنگ اقتصادی ایران با استکبار جهانی، مفهوم اقتصاد مقاومتی را مقام معظم رهبری تبیین کردند. از منظر ایشان، این الگوی اقتصادی، الگویی برون‌گرا، درون‌زا، منعطف، با رویکرد جهادی، بومی، برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی، متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، پویا، پیشرو، مولد و فرصت‌ساز است. لذا در پژوهش حاضر، جهت رتبه‌بندی فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری با تاکید بر اقتصاد مقاومتی در شهرستان چابهار از مدل SAW استفاده شد، نتایج نیز نشان داد، در بین فاکتورهای اقتصاد تاب آوری شهری، به ترتیب، شاخص‌های، توجه به کیفیت تولیدات داخلی با وزن ۰/۲۸۹، توجه ویژه به تولیدات دانش بینان و طرح‌های تحقیق و توسعه در تولید با وزن ۰/۱۵۶، توجه ویژه به تولید و کارآفرینی با وزن ۰/۱۴۷، حمایت از کار و کارگر با وزن ۰/۱۴۳، استفاده حداکثری از منابع موجود در شهر چابهار با وزن ۰/۱۰۱، حمایت مسئولان از بخش مردمی (خصوصی) در اقتصاد با وزن ۰/۰۷۲، حمایت از تولید ملی با وزن ۰/۱۰، بالاترین و پایین‌ترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در ادامه نیز بر اطمینان از پاسخ به دست آمده از مدل SAW با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به بررسی میزان هر یک از این فاکتورها پرداخته شد. نتایج نشان داد، بالاترین میانگین متعلق به فاکتور توجه به کیفیت تولیدات داخلی و پایین‌ترین میانگین نیز متعلق به فاکتور حمایت از تولید ملی از دید متخصصان در شهر چابهار می‌باشد. در واقع از اهداف اصلی اقتصاد مقاومتی، مدیریت مخاطرات است که به نظر بسیاری از پژوهشگران تاب آوری یکی از مهمترین موضوعات برای دستیابی به این هدف است. همچنین با توجه به بحران‌های پیش رو و تحریم‌های اقتصادی و بحران‌های مالی، اقتصادی و سیاسی پیشنهاد می‌شود، پژوهشگران در مرحله اول به شناسایی مخاطرات اقتصادی که کشور به آن مواجه است بپردازند، این پژوهش نیز می‌تواند راهنمایی برای پژوهشگران در حوزه مطالعاتی باشد.

منابع

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۲/۶.
۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌های سراسر کشور، ۸۲/۸/۸.
۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش بنیان، ۹۱/۵/۸.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران به مناسبت عید غدیر خم، ۷۴/۲/۲۸.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳.
۷. شعبانی، احمد. نخلی، سید رضا. ۱۳۹۲. مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری. فصلنامه آفاق امنیت، سال هفتم، شماره ۲۵.
۸. غیائوند، ابوالفضل. عبدالشاه، فاطمه. ۱۳۹۴. شاخص‌های تاب آوری اقتصادی. فصلنامه روند، سال ۲۲. شماره ۷۱. صص ۷۹-۱۰۶.
9. Berkes, F., 2007. Understanding uncertainty and reducing vulnerability: lessons from resilience thinking, *Natural Hazards*, 41, Pp. 283-295.
10. Briguglio, L. 2013. Root Causes of Debt in the Small Vulnerable Economies, *Small State Digest*, 2-4-19.
11. Cutter, S. L. et al., 2008. A place-based model for understanding community resilience to natural disasters, *Global Environmental Change*, Pp.1-9.
12. Godschalk, D., 2003. Urban hazard mitigation: Creating resilient cities, *Natural Hazards Review*, Vol. 4, Pp.136-143.
13. Manyena, S. B., 2006. The concept of resilience revisited, *Disasters*, 30, 4, Pp 350-333.
14. Mayunga, Joseph S. 2007., Understanding and applying the concept of community disaster resilience: a capital-based approach, A draft working paper prepared for the summer academy for social vulnerability are resilience building, Munich, Germany.
15. Normandin J.-M, Therrien M.-C, Tanguay G.A.2011. City strength in times of turbulence: strategic resilience indicators, *Urban Affairs Association 41st Conference*, New Orleans.
16. Peet, R, Elaine, H, (2009), *Theories of Development Contentions, Arguments, Alternatives*, the Guilford Press, Second Edition.
17. Rose, A. 2007. Economic Resilience to Natural and Man-made Disaster: Multidisciplinary Origins and Contextual Dimensions, *Environmental Hazards*.